Gabi Bešlin, Nataša Šumak

KVALITETA ŽIVLJENJA MATER V ENOSTARŠEVSKIH DRUŽINAH

POSKUSNA TEORIJA NA PODLAGI KVALITATIVNE ANALIZE

UVOD

Če nameravate ustvariti mešano ali enostarševsko družino, se zavedajte, da je lahko prvorazredna. Ta družina lahko postane čudovit prostor, kjer boste z veseljem živeli. Na voljo so vam vse možnosti in tehnike, da uspete. Naj vam bo vse, kar boste morali narediti za uspeh, v izziv, dela pa se lotite kot zagnan detektiv in eksperimentator. (Satir 1995.)

V. Satir govori o enostarševski družini kot družini, ki ponuja posebne izzive. Pravi, da imamo trenutno tri vrste takih družin: eden od staršev po ločitvi odide in drugi se ne poroči ponovno; samska oseba zakonito posvoji otroka; neporočena žena obdrži otroka. Navadno pa enostarševsko družino sestavljajo mati in otroci.

V današnji družbi še vedno velja enostarševstvo za prehodno obliko družine, čeprav je v Sloveniji že vsaka šesta družina enostarševska in veliko jih takih tudi ostane.

V raziskavi naju je zanimalo, kako matere vidijo in doživljajo svoje družine: kako živijo, kako vidijo svoje otroke, kakšne so njihove stiske, bolečine, katere so njihove radosti, kaj jim prinaša srečo in veselje ...

Namen naloge je bil, pridobiti več znanj in bolje razumeti enostarševsko družino. Želeli sva opozoriti tudi na določene stereotipe, ki so še vedno ukoreninjeni v naši družbi, saj meniva, da je ena od nalog socialnega dela tudi ta, da jih prepoznavamo in se jih s tem zavedamo ter opozarjamo nanje.

PROBLEM

Število enostarševskih družin narašča. Zakonska zveza postaja vedno bolj ranljiva, tako da se v Sloveniji razveže že vsak tretji zakon in je enostarševskih družin že več kot 100.000 – vsaka šesta. V 85.000 enostarševskih družinah je samohranilka mati, v preostalih oče (Grah 2001: 12-13).

Zanimala naju je kvaliteta življenja mater v enostarševskih družinah ter kaj vpliva na njo.

Najina naloga je začela nastajati v času javne debate o enostarševskih družinah in posledično o »kvalitetnih« in »nekvalitetnih« otrocih. »Vprašanje je, ali je res v korist otroka, da se rodi samski ženski,« je zapisal dr. Karel Zupančič (Mladina, 10. 7. 2000: 19).

Zdelo se nama je, da je o tej temi premalo napisanega in da se v okviru družinske teorije tej družinski skupnosti posveča premalo pozornosti.

Pri raziskavi naju je najbolj zanimalo, kako matere doživljajo enostarševsko družino, kako so zadovoljne s svojim življenjem.

VIRI PODATKOV

Opravili sva intervjuje z osmimi materami. Edini pogoj je bil, da ženske najmanj pet let živijo same z enim ali več otroki. Njihova povprečna starost je 37 let, vse so zaposlene. Tri med njimi imajo končano osnovno šolo, pet pa jih ima višjo izobrazbo. Ker so bili intervjuji dokaj intimni, sva se zavedali, da bova morali k sodelovanju povabiti ženske, ki naju že od prej poznajo in nama zaupajo. Ena je izbirala med svojimi prijateljicami in znankami, druga med sodelavkami. Vse intervjuje sva opravili oktobra in novembra 2000.

Sprva so bile ženske nezaupljive, doživele sva tudi nekaj odklonitev.

Ti intervjuji so za ženske pomenili nekakšno evidenco lastnega življenja ter soočanja z njim. Pri nekaterih sogovornicah se vidi, da so vajene premišljevati o sebi, o doživljanju sebe in okolice, medtem ko druge veliko težje govorijo o svojih stiskah. Zdi se, kot da niso vajene govoriti o sebi. Ena ženska je med intervjujem večkrat zajokala, in morda je to bilo prvič, da se je spustila na pot v lastne občutke, v brskanje po stvareh in dogodkih, ki so boleči in jih je potisnila globoko vase.

METODA

Raziskava je kvalitativna in deskriptivna.

Sestavili sva strukturirani vprašalnik, ki je zajel več sklopov: materialni položaj, socialno mrežo in odnose v njej, samopodobo.

Podatke, ki sva jih zbrali, sva obdelali kvalitativno. Iz intervjujev sva izbrali izjave, ki so se nama zdele najbolj relevantne za najino temo. Iz teh izjav, ki govorijo o doživljanju mater, sva oblikovali pojme.

V drugem koraku sva primerjali pojme med seboj, iskali podobnosti in razlike ter jih združili v širše kategorije, ki sva jih tudi poimenovali. Ob primerjavi pojmov sva prišli do spremenljivk; opazili sva, da se matere razlikujejo med seboj glede na izobrazbo, strukturo socialne mreže, samopodobo in skrbjo zase.

Razdelili sva jih v dve skupini. V prvo skupino sva dali matere, ki imajo nižjo šolsko izobrazbo, slabše materialno stanje, skromno socialno mrežo, ki slabo skrbijo zase in imajo nizko samopodobo. V drugo skupino sva dali matere, ki imajo višjo izobrazbo, podpirajočo in razvejano socialno mrežo, dobro mnenje o sebi ter znajo poskrbeti tudi za svoje potrebe. V prvi skupini sva prepoznali tri intervjuvanke, v drugi pa pet.

Po razdelitvi v skupine sva s pomočjo tabele pojme združili v kategorije. Tabela nama je rabila kot izhodišče za oblikovanje poskusne teorije.

Priložena sta dva primera zapisa obdelanega intervjuja (gl. naslednjo stran in naprej). Na enak način sva obdelali vseh osem intervjujev. Razdelitev pojmov v kategorije nama je rabila za oblikovanje poskusne teorije.

POGLAVJA POSKUSNE TEORIJE

POMANJKANJE IN GMOTNI POLOŽAJ

Enostarševska gospodinjstva so pogosteje revnejša kot tista, kjer se člani in članice gospodinjstva preživljajo tako z dohodkom moškega kot ženske. Gre za več vrst pomanjkanja. Ob primerjavi mater med prvo in drugo skupino sva opazili, da gre pri prvih za več različnih oblik pomanjkanja, ki se kažejo kot pomanjkanje denarja, prostega časa, stanovanjske stiske, pomanjkanje podpore socialne mreže, zabave, sprostitve.

V prvi skupini je v ospredju denarna stiska, ki vpliva na ostala področja kvalitete življenja ter se kaže na več področjih :

- stanovanjska stiska – v neprimernih prostorih ali v dragih najemniških stanovanjih, npr.: »Stiskamo se v eni sobi,« ali »Denarja za odkup stanovanja nimam,« ali »Težko se prebijam iz meseca v mesec.«
- pri pomanjkanju sredstev za otroka: »Otroci težko hodijo na izlete, ko se začne šola, sem čisto izgubljena, živiva skromno.«
- pri preživljanju dopusta in prostega časa, npr.: »Na dopustu zadnjih nekaj let nismo bili, kopamo se na jezeru, kjer ni treba plačati, nimam dovolj denarja za sebe.«

Ženske se na različne načine lotevajo reševanja denarne stiske, npr. z dodatnim zaslužkom, z dodatnim delom na kmetiji, delno jim pomagajo tudi starši - zlasti matere (s hrano in denarjem). Kljub vsej pomoči so stiske zaradi pomanjkanja denarja velike.

Nobena od treh mater iz prve skupine ne dobiva preživnine, en oče živi v drugi državi, druga dva pa je ne plačujeta.

Pri drugi skupini gre predvsem za pomanjkanje materialnih dobrin. To vrzel zapolni podpora sorodnikov in prijateljev in tudi več priložnosti za dodatno plačano zaposlitev.

Dodatni zaslužek je višji, obenem pa jim to delo pomeni ustvarjalni izziv: »Delam zaradi dela samega, ker ga rada delam in sem zato sposobna.«

Pri reševanju denarne stiske so matere iz druge skupine bolj iznajdljive oz. imajo več podpore in možnosti.

Tri matere iz druge skupine imajo urejeno preživnino. Dve materi je ne dobivata, ker očeta živita v drugi državi.

Kljub boljšemu materialnemu stanju žensk iz druge skupine pa je tudi tu prisotna omejitev

Primer analize intervjuja Katje iz prve skupine:

	Izjave	*Pojmi*	*Kategorije*
1	Veliko delam doma na kmetiji	Obremenjenost	Težave in stiske matere
2	Denar pobere oče	Izkoriščanje	Mati starši
3	Stiskamo se v eni sobi	Stanovanjska stiska	Materialna situacija
4	Začela sem sama graditi hišo	Reševanje stiske	Materialna situacija
5	Poleti smo že bili v hiši - kot v nebesih	Motivacija za prihodnost	Zadovoljstvo matere (vir moči)
6	Fanta imata tam svojo sobo	Skrb za fante	Materialno stanje
7	Dopusta ne poznamo	Odtegovanje	Materialno stanje pomanjkanje
8	Kopamo se na jezeru, kjer ni treba plačati	Prikrajšanost	Sedaj
9	Otroci težko hodijo na izlete	Pomanjkanje	Materialno stanje
10	Na kmetiji veliko pomagam, prostega časa nimam	Napor, pomanjkanje prostega časa	Težave matere
11	Boljše se počutim, če sem sama	Zaprtost vase	Življenjski slog
12	Ko se začne šola sem čisto zgubljena	Obup	Stiske matere
13	Najprej so otroci, šele potem sem jaz	Zapostavljanje svojih potreb	Mati otrok - požrtvovalna mati
14	Nimam dovolj denarja za sebe	Odtegovanje	Materialno stanje
15	Bivšega moža nismo videli	Ni stikov z možem	Oče otrok
16	Po ločitvi sem imela občutek manjvrednosti	Občutek manjvrednosti	Obdobje po ločitvi
17	Nimaš od kod vzeti pomoči	Pomanjkanje podpore	Soc. mreža - šibka
18	Velikokrat bi najraje udarjala z glavo ob zid	Obup	Stiske matere - sedaj
19	Ne vidim nobenega izhoda	Brezizhodnost	Sedaj
20	Ampak za otroke je treba živeti	Predanost	Sedaj
21	Prijateljice nimam nobene	Zaprtost vase, pomanjkanje podpore	Soc. mreža - nezadovoljujoča
22	Mislim, da je sin ljubosumen	Prevzem partnerske vloge	Mati otrok
23	Dosti že zna sam narediti	Delavnost sina	Zadovoljstvo matere
24	Mama se mi smili	Ni podpore	Mati starši
25	Z očetom se veliko kregam	Slab odnos	Mati starši
26	Z brati nimam nobenih stikov	Ni podpore	Mati sorodniki
27	Dostikrat mi je strašno hudo	Obup	Stiske in težave matere
28	Zaradi otrok vzdržim	Žrtvovanje	Stiske in težave matere
29	Partnerja ne pogrešam	Nezaupanje	Odnos do moškega

porabe, odtegovanje dopusta, varčnost, skromnost in občutek prikrajšanosti, vendar manj kot v prvi skupini.

OBDOBJE PO LOČITVI ALI ROJSTVU OTROKA

Šest intervjuvank je ločenih, dve pa sta se z partnerjema razšli že med nosečnostjo. Vsem je skupno, da so po ločitvi oz. rojstvu otroka občutile strah pred prihodnostjo in negotovost zaradi finančnega preživetja družine in padca standarda.

Primer analize intervjuja Bojane iz druge skupine:

	Izjave	*Pojmi*	*Kategorije*
1	Delam po avtorski pogodbi, zaradi dela samega, ker ga rada delam in sem zato sposobna	Skrb zase, kreativnost, zadovoljstvo pri delu	Materialni položaj
2	Stanovanje imam na kredit, zaradi česar sem še sedaj v denarni stiski	Denarna stiska	Materialni položaj
3	Jedli smo, kar je zraslo na vrtu in kar sem dobila od staršev	Pomanjkanje	Materialni položaj
4	Dostikrat kam gremo, samo kjer ni denarnih izdatkov, sprehodi, kolesarimo, igramo tenis	Skupno preživljanje prostega časa	Odnos mati otrok
5	Kjer lahko plačaš z uslugami	Reševanje denarne stiske	Materialni položaj
6	Zbiram stare obleke za Karitas	Reševanje denarne stiske	Materialni položaj
7	Ne moremo si privoščiti morja	Odtegovanje dopusta	Materialni položaj
8	Ne morem jima nuditi vsega, kar bi želela ali kar bi rada imela, nimata pa tudi pomanjkanja. Mislim, da so na sredini	Zadovoljstvo s tem kar je	Materialni položaj
9	Hudo je bilo 5 let po vselitvi	Obup	Obdobje po ločitvi
10	Želela sem, da me spoštuje in se odloči, kaj želi	Pričakovanje spoštovanja	Odnos oče mati
11	Zbrala sem odločnost	Odločnost	Samozavest
12	Nekdo je rekel, naj se ne ločim, ker ločenih mater nihče ne mara	Stereotipi	Odnos okolice
13	Očitke in žaljivke so bolj kot jaz doživljali otroci v šoli	Ranljivost	Odnos okolice
14	Drugi so me občudovali: »Kapo dol, da to zmoreš!«	Podpora	Odnos okolice
15	Otrokom sem dala prednost pred novim partnerjem	Prednost otrokom	Odnos mati otrok
16	Vedno moraš biti aktiven in prisoten zaradi otrok	Biti aktiven	Mati otrok
17	Sproti reševati probleme. Prisiljen reševati. To ti daje moč, samozaupanje	Moč, samozaupanje, občutek moči	Življenjski slog
18	Moji starši mi dosti pomagajo	Podpora staršev	Mati starši
19	Imam krog prijateljev in prijateljic	Občutek podpore, pomoči	Socialna mreža
20	Delo si razdelimo tako, da imamo vsi čas	Sodelovanje, čas zase	Odnosi
21	Hočem, da imata zdravo mamo	Skrb zase	Samopodoba skrb zase
22	Z njuno rastjo sem delala vedno več zase	Čas zase	Samopodoba
23	Imamo zdrav odnos, nimamo tabu tem	Odprta komunikacija, prijateljski odnos	Odnos mati otrok
24	V tem stanovanju smo trije gospodarji in vse je plod skupnega dela	Učenje odgovornosti, enakopravnost med člani	Odnosi
25	Vzamem si dosti časa zanju	Čas za otroke	Odnosi
26	Da znata rešiti probleme, da sta zadovoljna, vidim ju kot srečna otroka	Občutek moči in sreče	Mati otrok – zadovoljstvo matere

27	Zaupam jima, vem, da bosta obstala	Zaupanje, moč	Mati otrok - zaupanje
28	Dragocena mi je izkušnja, da sem sama, ker te otroci prisilijo za hiter vzpon	Učenje iz izkušenj, osebnostni vzpon	Prednosti enostarševstva
29	Vzgoje nisem nikoli nikomur prepuščala	Zanašanje nase, samostojnost	
30	Problem je, da podpiram pet vogalov	Napor, obremenitev	Težave - stiske matere
31	Težko razvijam žensko subtilnost	Subtilnost, ženskost	Stiske matere
32	Ne čutim, da bi imela večje probleme	Obvladovanje problemov	Zadovoljstvo
33	Starša. Na začetku sem se jima smilila	Pomilovanje, stereotip	Odnos mati starši
34	V očeh sosedov je padel madež	Stigma	Odzivi drugih
35	Materi je bilo težko zaradi drugih	Moralne norme	Odnos okolice
36	Oče je še sedaj obremenjen	Bolečina, obremenjenost	Mati starši
37	Od ločitve dalje odnosi med nami izboljšali	Dobri odnosi	Mati starši
38	Sedaj mi dosti pomagajo	Pomoč	Mati starši
39	Vem, da sta ponosna, da imata mene in vnuke	Ponos, podpora	Mati starši
40	Nimam občutka, da jima samo jemljem, ampak tudi dajem	Enakovreden odnos	Mati starši - podpora materi
41	... odpira tudi mama - ob meni se je naučila postaviti zase	Postaviti zase	Podpora materi
42	Ugotovila sem, da ljubezen ni nekaj strastnega in divjega, ampak je mirna in spokojna	Odnos do ljubezni	Odnos do moških
43	Otrok ne podpira, nimajo stikov	Ni stikov	Oče otroci
44	Ne zna ločiti vloge očete in moža	Vloge	Oče otroci
45	Nikoli ne piše za rojstni dan, nobenega darila	Zanemarjanje stikov	Oče otroci
46	Nimava nobenih stikov. Gabi se mi in ga ne prenašam	Ni stikov	Oče mati
47	Občutki nemoči se velikokrat pojavijo, ampak minejo, ne pustim se	Občutek nemoči, reševanje problemov	Stiske matere
48	Imam zdravo družbo - pozitivno naravnano	Zdrava družba	Socialna mreža
49	Pogrešam dotike intimne zadeve, pogovore	Pogrešanje intimnosti	Pogrešanje partnerja
50	Da bi lahko odložila breme organiziranja, da si malo oddahnem	Napor	Pogrešanje partnerja
51	Imam prijatelje in z otroki o tem govorim	Odprta komunikacija	Mati otrok- odprt odnos
52	Žensko se hitro določi, da je »kurva«	Stigma	Odzivi okolice
53	Razvila sem se iz nemočne v močno žensko	Močna ženska	Osebnostna rast
54	Svoboda mi dosti pomeni	Občutek svobode	Prednosti enostarševstva
55	Srečujem se z ženskami, ki živijo same, dosti se pogovarjamo	Medsebojna podpora	Socialna mreža

Hkrati jim je ločitev pomenila tudi olajšanje zaradi prekinitve nezadovoljujočih odnosov. Poleg finančne stiske se v obdobju po ločitvi pojavi še nezaupanje vase, občutek manjvrednosti, neuspešnosti.

V prvi skupini je bila ločitev povezana z občutkom krivde, manjvrednosti in s poniževanji: »Na steklih avtomobila sem našla napis 'kurva'. Po ločitvi so me nekaj časa nepoznani nadlegovali po telefonu ...«

Ženske iz druge skupine se od žensk iz prve skupine razlikujejo po tem, da so doživljale po ločitvi oz. rojstvu otroka manj negativnih odzivov okolja oz. jih nekatere sploh niso.

Ločitev je javni dogodek. Vse ženske so ob ločitvi doživljale različne reakcije okolja, od pomilovanja, obsojanja, žalitev do občudovanja kot npr.: »Kapo dol, da to zmoreš!« V tej fazi gre za razreševanje bolečine, jeze, grenkobe skoz proces žalovanja. Ženske morajo umakniti svojo čustveno investicijo iz zakona.

V tem obdobju so bile tako ženske iz prve skupine kot ženske iz druge skupine v podobni čustveni in materialni stiski. Tiste, ki so imele trdnejšo socialno mrežo, so lažje šle skoz proces žalovanja, jeze in izgube.

SOCIALNA MREŽA

Glavne vrste medosebnih odnosov so: prijateljstvo, ljubezen in odnosi med intimnimi partnerji, odnosi med otroci in starši, sorodniški odnosi in odnosi med sodelavci, kot piše Nastran Ule (1993).

ODNOS OTROK - MATI

Kot piše Brajša (1987), je materinstvo tem bolj kvalitetno, čim bolj je samo del materine aktivnosti in ne nadomestek za njene življenjske zahteve. Otrok matere ne potrebuje samo v vlogi materinstva, ampak tudi v vseh njenih odnosih in aktivnostih. Mater potrebuje kot celovito osebnost, da bi lahko tudi sam postal celovita osebnost.

Matere iz prve skupine si zelo prizadevajo, da njihovi otroci ne bi čutili pomanjkanja: »Najprej so otroci, šele potem sem jaz,« ali: »Za hčerko pa kupim samo najboljše, da ne odstopa od drugih,« ali: »Zase nakupujem na razprodajah, hčerkam pa le najboljše.«

Veliko časa preživijo z njimi. Svoje odnose z otroci opisujejo kot prijateljske, ponosne so na njihove šolske uspehe, na otroke se lahko zanesejo in jim zaupajo: »... bolj prijateljski odnos kot starševski.«

Lastne potrebe in želje postavljajo za potrebami otrok. Pri dveh materah, ki sta manj samozavestni, pa sva opazili, da njuni otroci prevzamejo vlogo odraslega, da so do svojih mater zaščitniški in pokroviteljski. Matere so zelo požrtvovalne, skrbne in predane otrokom. Vse druge vloge ženske podrejajo vlogi matere.

Tudi v drugi skupini preživijo matere veliko prostega časa s svojimi otroki. Odnose z njimi opisujejo kot dobre, prijateljske, med njimi je iskrenost in zaupanje. Z njimi se o marsičem pogovarjajo, npr.: »Nimamo tabu tem. Hočem, da imata zdravo mamo. Z njuno rastjo sem delala vedno več zase.« Kljub temu, da so do otrok skrbne, vse matere skrbijo tudi zase.

Pri eni materi izstopa stiska zaradi odtujenosti med njo in otrokom: »Težko sprejemam, da se je sin odtujil.«

Vse matere čutijo močno povezanost in navezanost s svojimi otroki. Občasno se soočajo z dvomi o pravilnosti svoje vzgoje in s strahom o prihodnosti svojih otrok.

MATI - NJENI STARŠI - SORODNIKI

V večini kultur so sorodstvene mreže glavna osnova vseh odnosov. Čeprav so sorodniški odnosi podobni prijateljskim, se od njih vendarle tudi razlikujejo. Te odnose odlikuje visoka stopnja medsebojne povezanosti, kar kaže dolgo trajanje teh odnosov. Kot pravi Nastran Ule (1993), so sorodniške mreže izredno pomemben vir materialne in instrumentalne pomoči za posameznike. Vendar pa so zaradi intenzivnosti odnosov pogosti tudi konflikti.

Tudi Zaviršek (1994: 269) pravi, da je pogosto za žensko najtrdnejša osebna mreža njena družina in najožje sorodstvo. Ta socialna mreža pomeni za žensko prostor podpore predvsem takrat, ko življenje posameznice odgovarja predstavam o »normalnem« ženskem življenju. Bistveno vprašanje je, kaj se zgodi s podporno socialno mrežo osebe, ki hoče izstopiti iz pripisana ji socialne vloge. Ali je takrat njena mreža še vedno zaščitna in podporna? Najpogosteje taka socialne mreža, predvsem tisti del, ki ga sestavljajo družin-

ski člani, odpove. To doživljajo tudi osebe, ki se ločijo. V takih situacijah se zgodi, da postane tisti del socialne mreže, ki velja za najtrdnejšega, prav najbolj ogrožajoč za osebo, ki je soočena z manj družbeno sprejemljivimi dejstvi v svoji biografiji.

Te ugotovitve potrjuje tudi najina raziskava. Podpora staršev ima zelo pomembno vlogo. Matere, ki imajo dobre odnose s svojimi starši, so bolj zadovoljne, čutijo to podporo in se je zavedajo, tiste pa, ki se starši ne razumejo, imajo več stisk in predvsem slabo samopodobo.

V prvi skupini pri dveh materah ni podpore staršev in sorodnikov, npr.: »Starši mi ne pomagajo, ne materialno in ne s spodbudami,« ali: »Z očetom se veliko kregam. Z brati nimam nobenih stikov ... Mama se mi smili ...« ali: »Doma veliko delam na kmetiji, denar pa pobere oče.«

Druga skupina ima močno podporo sorodnikov, staršev, dobri odnosi so tudi z družino nekdanjega partnerja, vendar gre predvsem za materialno podporo in pomoč pri varstvu in skrbi za otroka, manj pa je čustvene in moralne podpore, ki so je te ženske več deležne pri prijateljih. Samo pri eni materi gre za res enakopraven, spoštljiv in podpirajoč odnos: »Mama me je v celoti podprla.« Morda je razlog ta, da je imela njena mati enako izkušnjo.

Iz intervjujev je opaziti, da imajo več konfliktov in slabše odnose s starši tiste matere, ki živijo z njimi v skupnem gospodinjstvu. Gre za avtoritaren in podcenjujoč odnos staršev do hčera, za nezaupanje matere v sposobnosti hčera, kot npr.: »Moti me, da me mama kljub štiridesetim letom še vedno obravnava kot otroka,« ali: »Mama se včasih vživi v vlogo, kot da je ona mama.«

Socialna mreža vpliva na občutek moči, samozavest in na splošno zadovoljstvo z življenjem. Vpliva na preživljanje prostega časa, zabavo, reševanje problemov, materialno podporo.

V socialni mreži ima pomembno mesto odnos matere do njenih staršev. Kjer je odnos staršev do matere, ki je ostala sama z otroki, podpirajoč, enakopraven, spoštljiv, skratka, kjer vidijo hčerko kot odraslo samostojno osebo, ki ji zaupajo, je kvaliteta življenja matere boljša. Kjer pa je odnos staršev do matere podcenjujoč, nezaupljiv, kjer jo vidijo kot neuspešno, je pri materah opaziti manj samozavesti.

Socialna mreža je zelo pomembna in od nje je odvisno, kako matere dojemajo in doživljajo lastno stvarnost.

ODNOS OTROK - OČE

Stike z očeti imajo oz. so imeli otroci iz samo dveh družin. Razlogi, zakaj otroci in očetje nimajo medsebojnih stikov, so različni: alkoholizem očeta, v treh primerih očetje živijo v tujini in se občasno javijo samo po telefonu, strah pred nasilnim očetom, neodgovornost in nezrelost očeta, npr.: »Nikoli ne piše za rojstni dan, nobenega darila,« »Hčerka se bivšega moža boji,« »Sin o očetu nikoli ne spregovori.«

Samo v enem primeru ima otrok redne stike z očetom, za katere se sedaj, ko je večji, tudi sam dogovarja. Zanimivo je, da gre za otroka, katerega starša sta se razšla še pred njegovim rojstvom oz. nista bila poročena.

ODNOS MATI - OČE

Od osmih žensk, s katerimi sva opravili intervju, ima stike z otrokovim očetom samo ena ženska.

Razlogi, da ostale ženske nimajo nobenih stikov z otrokovimi očeti, so različni: trije očetje živijo izven Republike Slovenije in stikov z materami in z otroci niti ne iščejo in si jih ne želijo. To je razvidno iz naslednjih izjav: »Preživnine ne dobivam. Tožila ga nisem, bila sem vesela, da nimam stikov z njim ...« (zaradi njegovega nasilnega vedenja), »Oče živi v drugi državi. Nekajkrat se je oglasil po telefonu. Hčerka ga še ni videla, ker oče živi v Aziji.«

V enem primeru je oče umrl, do njegove smrti pa sta se starša dogovarjala glede vzgoje in skrbi za otroka. Starševski odnos sta uspela obdržati.

Tudi ostali trije primeri se razlikujejo med seboj, čeprav očetje živijo v bližini. V enem primeru gre za težak alkoholizem očeta, ki ima za posledico, da se ga hčerki sramujeta, mati pa ne želi imeti z njim nobenih stikov: »Deklici nimata z očetom stikov, nimam jih niti jaz in si jih ne želim.« V drugem primeru ima mati občutek, da oče sploh ne zna ločiti vloge očeta in moža. Ker mati ni hotela imeti z njim nobenih partnerskih stikov več, želela pa je obdržati starševski odnos, je oče otrok, ki ni prenesel izgube žene, prekinil vse stike tudi z otroci: »Želela sem, da me spoštuje in se odloči, kaj želi. Vsa leta nisem imela miru, vedno se je želel vračati ... Nimava nobenih stikov.«

V najtežji situaciji je mati, ki ji je oče ugrabil sina (hčerka je pri njej) in nima nobenih stikov s

sinom, ker jo zavrača. »Cela zadeva je na sodišču. Bivši mož je fantka ugrabil. Zelo sem razočarana nad delom CSD. Hčerka se bivšega moža boji. Jaz tudi nimam stikov z njim. Na sinovo vzgojo nimam vpliva. Še vedno se bojim moža.« V tej situaciji so popolnoma porušeni tako partnerski kot starševski odnosi. Prisotna je velika bolečina in nemoč ter razočaranje nad delom CSD.

Samo v enem primeru sta starša uspela ohraniti starševski odnos ter ga uspešno vzdržujeta in negujeta. Uspela sta razčistiti partnerski odnos: »Mislim, da imava sedaj dober odnos. Sva kar spoštljiva drug do drugega. Včasih gremo vsi trije skupaj na kosilo ali pijačo. Pomembno mi je, da ima sin stike z očetom.« V tem primeru gradita oče in mati svoj starševski odnos na dogovarjanju, upoštevanju potreb drugih in predvsem na spoštovanju.

MATI - PRIJATELJI/CE - SODELAVCI/KE

Prijatelji so pomemben vir življenjskega zadovoljstva. To so ljudje, ki jih imamo radi, uživamo v njihovi družbi, delimo z njimi svoje interese in dejavnosti, pomagajo nam in nas razumejo, lahko jim zaupamo, z njimi se počutimo udobno in emocionalno nas podpirajo. Najpomembnejše stvari, ki jo prijatelji počno skupaj, so pogovor, pomoč, skupno preživljanje prostega časa. Posebno pogovor stalno spremlja vse početje prijateljev. Prijatelji so najkoristnejši pri dajanju nasvetov, so pomemben izvor pomoči v reševanju problemov. So dobri poslušalci in zaupniki.

Glede prijateljstva je zelo opazna razlika med prvo in drugo skupino. Za vse tri ženske iz prve skupine je značilno, da nimajo prijateljev in jih pogrešajo, npr.: »Rada bi šla večkrat s kom ven, pa nimam s kom,« »Velikokrat sem osamljena. V bloku imam nekaj znank, vendar je to poznanstvo bolj površno.Včasih bi se rada s kom pogovorila o svojih problemih,« ali »Prijateljice nimam nobene,« «Rada imam plesno glasbo, a malokrat s kom grem v hotel.«

Pomanjkanje prijateljstva vpliva na osamljenost, občutek pomanjkanja podpore, občutek izoliranosti. Vpliva na preživljanje prostega časa, zabavo in reševanje problemov.

Morda je razlog za pomanjkanje prijateljic ta, da so to ženske, ki zelo težko govorijo o svojih problemih, o svoji intimi, pri njih je čutiti strah pred navezovanjem novih stikov, negotovost in pomanjkanje samozavesti. Dobre odnose pa imajo s svojimi sodelavkami in sodelavci oz. tam, kjer ne gre za veliko mero zaupnosti.

Za ženske v drugi skupini je značilno, da imajo vse močno, podpirajočo prijateljsko mrežo. »Zelo veliko mi pomenijo prijateljice. Skupaj preživljam dopust s prijateljičino družino.« »Imam nekaj zelo dobrih prijateljic. S prijateljicami delim strahove, skrbi, trenutke sreče, uspehov. Podporo imam s strani družine, največ psihične pa dobim od prijateljic.« »Veliko oporo čutim s strani prijateljic.« »Srečujem se z ženskami, ki živijo same, dosti se pogovarjamo. Imam zdravo, pozitivno naravnano družbo, kar mi veliko pomeni.« »Veliko stikov imamo v službi s kolegicami, tudi v prostem času. Dobro se razumemo.«

Vsem ženskam dajejo prijatelji oz.sodelavci močan občutek podpore in pomoči. S prijateljicami in prijatelji preživljajo velik del prostega časa, skupaj preživljajo tudi dopuste, predvsem pa dobijo od njih veliko psihično, moralno in čustveno podporo, ki je velikokrat ne dobijo pri sorodnikih.

Iz intervjujev je razvidno, da je socialna mreža zelo pomembna in je od nje odvisno, kako matere dojemajo in doživljajo svojo stvarnost. Ugotovili sva, da je socialna mreža v korelaciji z višino izobrazbe in materialnim standardom. V prvi skupini, kjer imajo vse matere nižjo izobrazbo in slabši materialni standard, gre za šibko in slabo podpirajočo socialno mrežo.

Te najine ugotovitve se ujemajo z trditvami Nastran Uletove (1993):

> Ljudje so kljub velikim možnostim »komajda svobodni« pri izbiri, ker podlegajo pritiskom vsakdanjega življenja. Te omejitve predstavljajo višina izobrazbe, materialni standard, starost, spol itd. Bolj izobraženi ljudje imajo več in širše socialne mreže kot manj izobraženi, prav tako bolj premožni za razliko od manj premožnih, s starostjo se pomembno zmanjšajo socialni stiki z ljudmi, in sicer še bolj za moške kot za ženske.

Iskanje in negovanje socialnih stikov spremlja človeško življenje od rojstva do smrti. Odsotnost socialnih stikov pomeni socialno izolacijo posameznika in močno stresno situacijo. Važna poteza socialnih stikov je možnost, da drugim ljudem razodenemo svoje probleme, stiske, želje.

TEŽAVE IN STISKE MATERE

Vsak od nas nosi v sebi spomin na različne težave in stiske, ki so v določenem življenjskem obdobju pretresli ali obremenili naše vsakdanje življenje. Razlikujemo se po tem, kako se odzivamo na stresne situacije in na uvid v možnost rešitve. Na reševanje vplivata tudi individualna življenjska zgodovina in človekova trenutna psihofizična kondicija. Če posameznik obvlada krizno situacijo, je to korak naprej v osebnostnem razvoju, če ga ne, lahko to pelje v stagnacijo ali regres. Oblikovanje osebnosti oz. identitete se odvija skoz številne krize in konflikte.

Vse ženske, ki sva jih intervjuvali, govorijo o stiskah, težavah, občutkih nemoči, ki jih doživljajo. Opazili pa sva občutne razlike med skupinama:

V prvi skupini gre za več vrst stisk: materialna, psihična, obup, nemoč, razočaranje, osamljenost, dvom o vzgoji otrok, strah, občutek krivde, fizično utrujenost, občutek izoliranosti in nepomembnosti. Opaziti je, da ženske iz prve skupine pogosteje omenjajo negativne občutke in manj ali skoraj nič pozitivnih občutkov oz. občutkov moči in zadovoljstva. Ob primerjanju najinih dveh skupin sva opazili v prvi prepričanje, da same težko vplivajo na reševanje težav, npr.: »Imam občasne krize in občutek, da bom znorela,« ali: »Dostikrat mi je strašno hudo. Ne vidim nobenega izhoda. Velikokrat bi najraje udarjala z glavo ob zid.« »Velikokrat sem osamljena. Zelo, zelo sem razočarana ... Mislim, da bi vseh mojih problemov bilo konec, če bi dobila sina.« Svoje stiske povezujejo z zunanjimi dejavniki in ne verjamejo, da imajo same vpliv na rešitev težav. Res pa je tudi, da se srečujejo s težjimi stiskami in problemi (zaradi slabših materialnih pogojev, nerešenih konfliktnih odnosov in ker svojih stisk in problemov nimajo s kom deliti). Opazili sva, da ženske iz prve skupine zelo veliko govorijo o težavah in stiskah, o zadovoljstvu in občutku moči in sreče pa bolj malo, v nasprotju z drugo skupino, kjer je ravno narobe. To se opazi že med samimi intervjuji. Intervjuji iz prvih skupin so krajši, kar povezujeva s tem, da ženske težko govorijo o sebi, ne najdejo pravih besed, niso naučene govoriti o svojih problemih. Ne vidijo koristi od tega, da bi svoje občutke delile s kom drugim in z njim iskale rešitve ali možnosti za obvladovanje svojih težav. »Boljše se počutim, če sem sama.«

V drugi skupini se ženske prav tako srečujejo z več vrst stisk: najpogosteje govorijo o osamljenosti, denarni stiski in občutku nemoči, tem pa sledijo še občutki krivde, depresivnosti, nesamozavesti ...: »Problem je, da podpiram pet vogalov. Občutki nemoči se velikokrat pojavijo, ampak minejo, ne pustim se.« »Včasih se počutim zelo osamljeno.« »Doživljam občutke negotovosti in dileme, kaj je prav in kaj ne. Imam občutek krivde zaradi ločitve. Težko sprejemam, da se je sin odtujil.«

Stiske so bile pogostejše v obdobju po ločitvi. Skoraj pri vseh ženskah iz druge skupine je opaziti, da so v času od ločitve do sedaj dosegle osebnostno rast in večje zadovoljstvo, kar je manj opaziti pri ženskah iz prve skupine. »Razvila sem se iz nemočne v močno žensko«. Te ženske se zavedajo, da je njihova usoda v njihovih rokah in da so iz premagovanja stisk in težav znale pridobiti tudi moč: »Imam občutek moči, da zmorem, če sem šla skoz vse to!« ali: »V vseh teh letih sem dosegla osebnostno rast. Naučila sem se zanesti nase in pridobila na samozavesti. Dobila sem zaupanje vase. Vem, da zmorem preživeti sama!«

ZADOVOLJSTVO - OBČUTEK MOČI IN SREČE

Dejstvo vsakdanjega življenja je, da nam največ sreče in nesreče prinaša dogajanje v naših intimnih odnosih, zlasti z najbližjimi osebami, npr. partnerjem, bližjimi sorodniki, otroci, dobrimi prijatelji. Najpomembnejši vir zadovoljstva v življenju je družinsko življenje in partnerski odnos. Tudi rezultati najine raziskave nama to potrjujejo. Večina mater veže občutek sreče na svoje otroke. Občutek moči in vir sreče jim daje vloga matere. Svoje zadovoljstvo identificirajo z uspehom otrok. Za ženske iz prve skupine je značilno, da govorijo o občutku sreče samo v zvezi z otroci in njihovimi uspehi: »Zadovoljstvo in sreča sta povezani z mojimi dekleti,« ali: »Edina svetla točka mi je moja hčerka.« »Ko prinese kateri od sinov dobro oceno.«

Občutek sva imeli, da gre za zaprte družinske sisteme, ki ženski niti ne dopuščajo, da bi lahko iskala zadovoljstvo izven družine. »Imela sem partnerja, vendar sem imela občutek krivde zaradi hčerk.« Misliva, da je to posledica še vedno močnega vpliva patriarhalne miselnosti.

Pri ženskah iz druge skupine se poleg zadovoljstva z otroki kot vir moči in zadovoljstva

pojavljajo naslednji pojmi: zadovoljstvo ob delu, uspešno reševanje problemov, osebnostna rast, zadovoljstvo z življenjem, večja kvaliteta življenja kot v zakonu, zadovoljstvo z neodvisnostjo, dober odnos s prijateljicami, zadovoljstvo z svojim načinom življenja: »Imam občutek moči, da zmorem, če sem šla skoz vse to. Zadovoljna sem s tem, kar je danes. Sedaj živim dosti bolj kvalitetno kot v zakonu. Delam lahko to, kar mi je všeč, kar me zadovoljuje.« »Razvila sem se iz nemočne v močno žensko. Svoboda mi dosti pomeni. Ne čutim, da bi imela večje probleme. Svoja sinova vidim kot srečna otroka. Zaupam jima, vem da bost obstala.« »Tako kot živim, mi zelo ustreza in mi je všeč. Moje življenje je razgibano. Imam večjo svobodo, več izbir. Sama si krojim krog ljudi.« »V glavnem se mi zdi, da sem zadovoljna. Manj je prilagajanja. Delaš stvari, ki jih rad počneš, več časa imaš zase. Bolj si svoboden. Čutim se bolj močna kot kadar koli prej.«

Ženske iz druge skupine upajo iskati srečo in zadovoljstvo izven družine. Pri tem jim pomaga krog prijateljic in prijateljev, boljši materialni standard pa jim ponuja več izbir. Višja izobrazba jim daje več kreativnosti in zadovoljstva pri delu. V nasprotju s prvo skupino, kjer se osebnost in identiteta žensk izčrpa samo in edino v materinstvu, je v drugi skupini materinska funkcija samo del identitete. Te ženske se zavedajo, da otroci ne potrebujejo matere samo v funkciji materinstva, ampak tudi v vseh njenih odnosih in aktivnostih.

PREŽIVLJANJE PROSTEGA ČASA IN PRAZNIKOV

Kako in kje preživljamo prosti čas, je neke vrste kazalec osebnostnega razvoja. Prosti čas ponuja priložnosti in izzive, ki lahko marsikaj prispevajo k razvoju in obogatitvi osebnosti, pravi Brečko (1998).

Preživljanje prostega časa je povezano s skrbjo zase in s socialno mrežo.

V preživljanju prostega časa so razlike med prvo in drugo skupino. V prvi skupini ena mati prostega časa sploh nima: »Na kmetiji veliko pomagam, prostega časa nimam.«

Ostali dve ženski iz prve skupina prosti čas imata. V glavnem ga preživljata s svojimi otroki. Pri prostem času se najbolj čuti pomanjkanje prijateljev. Ker so otroci že večji in jima ostaja vedno več časa, večkrat čutita osamljenost: »Velikokrat sem osamljena. Rada bi šla večkrat ven, a nimam s kom.«

Ženske v drugi skupini znajo bolje poskrbeti za svoj prosti čas. Znajo ga aktivno in kreativno izkoristiti. Več zadovoljstva in uspehov doživljajo ob svojem delu. Znajo poskrbeti za zabavo, bolj se zanesejo nase, bolje si znajo organizirati čas zase in za otroke: »Hodimo se večkrat kopat, privoščimo si izlete.« V prostem času se družijo s prijatelji, hodijo na izlete, ene se ukvarjajo s športom, druge obiskujejo kulturne prireditve, veliko berejo.

Po drugi strani pa prav tako občasno doživljajo občutke osamljenosti in depresije: »Veliko časa imam zase, a ga včasih nimam s kom deliti.« »Dopusti in prazniki so zame boleča točka.«

Prazniki so prav posebno poglavje. Zaradi potrošniške kulture, ki poudarja in poveličuje »velike, srečne družine«, ki jih praviloma sestavljajo oče in mati in srečni otroci, večina žensk doživlja praznike kot nekaj neprijetnega: »Občutke osamljenosti doživljam predvsem ob praznikih. Tako je bilo tudi letos za Silvestrovo. Imela sem občutek, da bom znorela.« »Groza me je praznikov.«

Matere na različne načine rešujejo svoje stiske ob praznikih: »Groza me je praznikov, ker takrat zelo občutim svojo samoto. Najraje za praznike delam,« ali: »Pomembno mi je, da praznike preživim skupaj z bratovo družino. Sami doma bi mi bilo zelo težko.«

SKRB ZASE

Skrb zase je eden pomembnejših dejavnikov pri zadovoljstvu in kvaliteti življenja mater v enostarševskih družinah. Še zlasti je pomembna v enostarševskih družinah, kjer ni partnerja, ki bi pomagal in podpiral žensko. V enostarševskih družinah ni možnosti za ustvarjanje koalicije med starši in težje je v njih vzdrževati generacijske razlike. Ohranitev teh pomeni, da starši v zadovoljevanju svojih potreb ne smejo postati odvisni od otrok. Otroci praviloma zahtevajo skrb in podporo matere. Zato mora mati skrbeti poleg otrok tudi zase in za svoje potrebe. Tudi najina raziskava potrjuje, kako pomembno je zadovoljevanje lastnih potreb za zadovoljstvo in samopodobo ter na kakšne načine ženske skrbijo zase in koliko so sploh sposobne artikulirati svoje potrebe.

Pri ženskah iz prve skupine je že na prvi pogled opaziti, da premalo ali nič ne skrbijo za svoje

psihično in telesno počutje. Svoje potrebe zanemarjajo in jih postavljajo za potrebe otrok. V tej skupini je primarno zadovoljevanje materialnih potreb in potreb otrok. Zdi se, kot da si o sebi sploh ne upajo razmišljati. Počutijo se krive zaradi neuspelega zakona. Ne upajo si vzeti časa samo zase. Dajejo vtis, kot da jim to ne pripada in si tega ne zaslužijo.

Drugače je v drugi skupini. Ženske upajo in znajo poskrbeti za svoje potrebe, ki se jih tudi jasno zavedajo: »Z njuno rastjo sem delala vedno več zase. Hočem, da imata zdravo mamo,« ali: »Vzamem si čas samo zase.« »Delam po avtorski pogodbi zaradi dela samega, ker ga rada delam in sem za to sposobna.« »Tedensko hodim na rekreacijo, smučam, plavam, sama grem tudi včasih na kakšno potovanje.« »Čas zase si vzamem in ga imam dovolj.«

Skrb zase pomeni tudi negovanje prijateljskih vezi, druženje s prijatelji, pogovore z drugimi: »Srečujem se z ženskami, ki živijo same, dosti se pogovarjamo.«

Ženske iz druge skupine se bolje zavedajo pomena skrbi zase kot ženske iz prve skupine, kar vpliva na njihovo zadovoljstvo, boljšo samopodobo in kvaliteto njihovega življenja.

ODNOS DO MOŠKIH

Nobena od žensk, s katerimi sva opravili intervju, nima stalnega partnerja. Razlogi za to so različni. Nekaj mater iz druge skupine ima prijatelje, vendar ne razmišljajo o trajnem partnerstvu. Na ta način ti partnerji ostanejo izven njihovih družin in ne posegajo v družinsko dinamiko.

Pri nekaterih ženskah je prisotna želja po partnerstvu, obenem pa je ta želja povezana z občutki strahu in krivde: »Imela sem partnerja, vendar sem imela občutek krivde zaradi deklet.« »Pogrešam partnerja, da bi z njim podelila tako žalostne kot srečne trenutke.« »Živela bi s kom, a se ne bi poročila.« »Želela bi, da mi kdo pomaga, da lahko deliš skrbi.« »Pogrešam iskreno človeško zvezo, ampak vem, da jo bom še imela. Včasih pogrešam moškega, da bi lahko odložila težko breme urejanja, organiziranja, ... da si malo oddahnem. Partnerja nočem, ker hočem razviti materinstvo, nočem prikrajšati otrok, ker vem, da ne znam najti ravnovesja. Imam prijatelje in z otroki o tem govorim. Nočem, da mislita, da je s tem kaj narobe, žensko se hitro določi, da je kurva.«

SAMOPODOBA MATERE

Samopodoba je vzorec predstav in pojmov posameznika o samem sebi. Identiteta se oblikuje tako pod vplivom individualnih, osebnih izkušenj o sebi (osebna samopodoba) kakor pod vplivom mnenj, ki jih imajo drugi o nas (socialna identiteta). Čačinovič Vogrinčič (1998) pravi, da se pojem socialne identitete nanaša na pričakovanja drugih oz. na družbeno določena pričakovanja, ki se vežejo na posamezne vloge.

Kobal (2000) opredeljuje pojem samopodobe kot eno temeljnih področij osebnosti, ki se postopno oblikuje že od otroštva naprej in se spreminja vse življenje. Samopodoba je celota predstav, stališč, potez, lastnosti, mnenj in drugih psihičnih vsebin, ki jih človek pripisuje samemu sebi, in je pomemben del osebnosti v vsakem življenjskem obdobju in v vsaki situaciji. Vrednostni vidik samopodobe Kobalova označuje z izrazom samospoštovanje, ki ga po Rosenbergu opredeljuje kot pozitivno ali negativno stališče posameznika do sebe. Pozitivno stališče ali visoko samospoštovanje pomeni, da se posameznik sprejema takega, kot je, da se ceni, da je zadovoljen sam s seboj, da se čuti vrednega spoštovanje itn. In narobe: oseba z negativnim stališčem do sebe ali z nizkim samospoštovanjem se ne ceni, svojih lastnosti ne odobrava, njeno mnenje o sebi je negativno itn.

V prvi skupini prevladujejo pojmi, kot so zaprtost vase, nemoč, občutek žrtve, redkeje občutek moči. Pri materah iz te skupine je značilno, da povezujejo svoje občutke sreče z uspešnostjo svojih otrok. Lastne potrebe so izrazito neprepoznavne. Gre za nižjo samopodobo teh mater, ki jo spremljajo občutki krivde, nemoči, občutek manjvrednosti, občutek žrtve, nesamostojnosti. Vendar pa se pojavlja tudi občutek moči: »Najbrž sem močna, ker vse skupaj to zdržim.« »Za otroke je treba živeti in zaradi njih zdržim.« »Začela sem sama graditi hišo.« Kaže, da so to vseeno močne ženske, ki se svoje moči premalo zavedajo.

V drugi skupini je pri treh ženskah zaznati odločnost, zaupanje vase in pozitivno samopodobo. Skupno jim je, da nobena nima občutka krivde zaradi ločitve, vse imajo dobre odnose s svojimi starši in s svojimi otroki, iz česar lahko sklepamo, da igrajo starši veliko vlogo pri samopodobi. Pri ostalih dveh ženskah ne moremo govoriti o pozitivni samopodobi: »Imam občutek krivde zaradi ločitve, zaradi nedokončanega študija, ki mi jih je zbujala predvsem mama. Doživljam

občutke negotovosti in dileme, kaj je prav in kaj ne.« Obe ženski živita še vedno pri starših in imata predvsem s svojimi materami odnose, ki so prepredeni z nezaupanjem ter nepredelanimi konflikti. Moč in podporo pa dobita iz razvejane in podpirajoče mreže prijateljev in sodelavcev.

PREDNOSTI ENOSTARŠEVSKE DRUŽINE

V čem vidijo prednosti enostarševske družine ženske, s katerimi sva opravili intervju?

Več prednosti najdejo ženske iz druge skupine:

- delaš lahko stvari, ki jih rad počneš in več časa imaš zase
- bolj si svoboden
- manjša fizična obremenitev
- naučiš se zanesti nase, kar ti daje občutek moči
- postaneš bolj borbena mati
- bolj kvalitetno življenje kot v zakonu; dejavnosti si lahko izbiraš sam
- stoodstotno se lahko posvetim otrokoma
- manj je gospodinjskega dela
- medsebojna pomoč žensk.

Enostarševska družina ima tudi prednosti. En kazalec je prav gotovo ta, da se ženske, ki so bile prej poročene in so živele v nerazumevajoči zakonski skupnosti, kjer sta bila tudi nasilje in alkoholizem, sedaj počutijo veliko bolje, so bolj zadovoljne same s sabo, nekatere so skoz izkušnjo enostarševske družine veliko pridobile: občutek moči, samozavest, svobodo.

Vse ženska omenjajo, da veliko časa preživijo s svojimi otroki, da se z njimi dobro razumejo, da imajo z njimi prijateljske odnose.

POVZETEK

Analiza intervjujev je pokazala, da je kvaliteta življenja žensk v enostarševskih družinah pogojena s temi postavkami:

- izobrazba
- socialna mreža
- samopodoba
- skrb zase

Te postavke niso jasno ločene med sabo, temveč se prepletajo in so med sabo soodvisne ter povezane, tako da med njimi ne moremo postaviti stroge ločnice.

Intervjuje sva razdelili v dve skupini. V prvi skupini so matere z nižjim socialno-ekonomskim statusom (nižja izobrazba, slabše materialno stanje), v drugi pa materi z višješolsko izobrazbo in zadovoljivim materialnim stanjem.

Ugotovili sva, da med skupinama obstajajo tako določene razlike kakor tudi skupne značilnosti. Najbolj opazne razlike so:

Matere iz prve skupine imajo slabo razvito socialno mrežo, kar se kaže v odnosih s starši, sorodniki in prijatelji. S starši in sorodniki imajo slabše odnose, ali pa jih sploh nimajo. Imajo več nerešenih konfliktnih situacij. Srečujejo se s težjimi stiskami kot matere iz druge skupine. Govorijo o občutkih osamljenosti, nimajo prijateljev, imajo manj podpore svoje socialne mreže, pa tudi manj podpore institucij. Posledica slabo razvite socialne mreže je nižja samopodoba teh mater, s tem pa tudi kvaliteta njihovega življenja. Pogosteje doživljajo občutke nemoči, osamljenosti, obupa, brezizhodnosti, občutek izoliranosti in nepomembnosti, pa tudi obremenjenosti in utrujenosti.

Opazno je, da te matere dajejo prednost pri zadovoljevanju potreb drugim, predvsem otrokom, zanemarjajo pa svoje potrebe in želje. Zaradi lastne vzgoje in predsodkov so prepričane, da je tako tudi prav. Časa zase nimajo, ga ne upajo oz. ne znajo porabiti zase.

Matere iz prve skupine živijo v slabših materialnih pogojih. Srečujejo se z več vrstami pomanjkanja: od denarja, prostega časa, odtegovanja dopusta, bivalnega prostora, podpore družine, prijateljev, sorodnikov do zabave, pogovora in počitka.

Matere iz druge skupine imajo dobro razvito socialno mrežo, pozitivno mnenje o sebi, pa tudi boljše materialne pogoje. Večina teh mater iz druge skupine je zadovoljnih s kvaliteto lastnega življenja, znajo zadovoljevati svoje potrebe in poskrbeti zase. Dobre odnose imajo s starši, sorodniki, prijatelji, sodelavci. Kvalitetno znajo izkoristiti prosi čas. Nekatere matere vidijo v enostarševski družini prednost: manj prilagajanja, šele sedaj lahko delajo to kar jim je všeč, kar jih zadovoljuje, imajo večji občutek svobode in moči.

Najbolj opazne skupne značilnosti so tele.

Vse matere poudarjajo, da imajo več časa za otroke. Vse imajo slabe odnose z bivšimi partnerji ali sploh nimajo odnosov z njimi. V obdobju po ločitvi so vse doživljale občutek nemoči, strahu pred prihodnostjo, razočaranje, bolečino, obup, obsojanje ali pomilovanje okolice, materialno

krizo. Vse matere doživljajo občutek nemoči, utrujenost, obremenjenost občasno še sedaj.

SKLEP

Iz analize intervjujev sva ugotovili, da kvaliteta življenja mater v enostarševskih družinah ni odvisna od dejstva, da te ženske živijo same, brez stalnega partnerja, temveč od lastne samopodobe, od tega, kako znajo zadovoljevati svoje potrebe, od podpore socialne mreže in od odnosov, ki jih imajo z drugimi (starši, prijatelji), delno pa tudi od materialnih pogojev.

LITERATURA

BRAJŠA, P. (1987), *Očetje, kje ste*. Ljubljana: Delavska enotnost.

BREČKO, D. (1998), *Kako se odrasli spreminjamo*. Radovljica: Didakta.

ČAČINOVIČ VOGRINČIČ, G. (1987), *Osnovni teoretični problemi svetovalnega dela z družinami*. Ljubljana: VŠSD.

- (1998), *Psihologija družine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

- (1993), Oče - pravica do stvarnosti. *Časopis za kritiko znanosti*, 21, 162-163: 23-29.

- (1987), *Osnovni teoretični problemi svetovalnega dela z družinami*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo (študijsko gradivo).

- (2000), *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo (študijsko gradivo).

GRAH, M. (2001), Obilo gospodinj, le za vzorec gospodinjcev. *Sobotna priloga*, 20. 2. 2001.

KOBAL, D. (2000), Temeljni vidiki samopodobe. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

MESEC, B. (1998), Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu. Ljubljana: VŠSD.

NASTRAN ULE, M. (1993), *Psihologija vsakdanjega življenja*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

SATIR, V. (1995), *Družina za naš čas*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

ZAVIRŠEK, D. (1994), *Ženske in duševno zdravje*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo

ZAVIRŠEK, D., ŠKERJANC, J. (2000), Analiza položaja izključenih skupin v Sloveniji in predlogi za zmanjšanje njihove izključenosti v sistemu socialnega varstva. *Socialno delo*, 39, 6: 394-395.